

चेपाडः

**आदिवासी जनजाति सम्बन्धी महासन्धी
(आइएलओ महासन्धी नं १६९)**

INDIGENOUS
MEDIA FOUNDATION

अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनको महासम्मेलनइ,

- ☞ अन्तराष्ट्रिय श्रम कार्यालयको संचालक निकायल्याम जेनेभाखा गोतो र ७ जुन १९८९ हाड लको ७६ औं अधिवेशन द्योको,
- ☞ आदिवासी जनजाति सम्बन्धी महासन्धि तथा सिफारिश, १९५७ खा समाविष्ट अन्तराष्ट्रिय मापदण्डलमकाइ उल्लेख जाइदै,
- ☞ मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र, नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र र भेदभाव निवारण सम्बन्धी नातो लइ अन्तराष्ट्रिय लिखतका व्यवस्थालमकाइ सम्भदै,
- ☞ सन् १९५७ सइ अन्तराष्ट्रिय कानूनको क्षेत्रखा स्याओ विकासलम तथा विश्वको सबै क्षेत्रलमहाड आदिवासी जनजातिका अवस्थाका सम्बन्धखा स्याओ विकासलमइ इ विषयहाड पहिलेका मापदण्डलमको समिकरणमूलक अभिमुखीकरण हटाउसा उद्देश्यइ नयाँ अन्तराष्ट्रिय मापदण्डलम स्वीकार जाइसा उपयुक्त स्याओ कुरा बिचार जाइदै,
- ☞ लको बसोवास मो राज्यलमको संरचनाभिन्न लको संस्थालम, जीवनपद्धति तथा आर्थिक विकासलाइका नियन्त्रण जाइसा चेउतो लको पहिचान, भाषा र धर्म कायम जाइसा र विकास जाइसा इ जातिलमको आकांक्षाकाइ मान्यता बैदै,
- ☞ विश्वका कैयन भागलमहाड इ जातिलम लको बसोबास मो राज्यभिन्न अन्य जनतालम सरह लको मौलिक मानव अधिकारलम उपभोग जाइसा खाइमातो मो र उमइलमको कानून मूल्य, परम्परा र दृष्टिकोणलम प्रायः म्हैदै आलो कुरा उल्लेख जाइदै,
- ☞ सांस्कृतिक विविधताखा तथा मान्ता जातिको सामाजिक तथा पर्यावरणीय

सामन्जस्यता तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग र समभकारीखा आदिवासी जनजातिइ दाको विशिष्ट योगदानतर्फ ध्यानाकर्षण जाइदै,

- ☞ संयुक्त राष्ट्रसंघ, संयुक्त राष्ट्रसंघीय खाद्य तथा कृषि संगठन, संयुक्त राष्ट्रसंघीय शैक्षिक, वैज्ञानिक तथा साँस्कृतिक संगठन र विश्व स्वास्थ्य संगठन एवं अन्तर अमेरिकी इण्डियन इन्स्टिच्युटल्याम उपयुक्त तह र सम्बन्धित क्षेत्रखा प्राप्त सहयोगहाड देहायका व्यवस्थालम तर्जुमा जाडो र इ व्यवस्थालमको प्रयोग प्रवर्द्धन र सुनिश्चित जाइसा इताइतो सहयोग निरन्तर गम्सा प्रस्ताव जाडो कुरा उल्लेख जाइदै,
- ☞ इ अधिवशनको चौथो कार्यसूचीको रुपखा मो आदिवासी जनजाति सम्बन्धी महासन्धि, १९५७ (संख्या १०७) को आंशिक संशोधन सम्बन्धी केही प्रस्तावलम लेसा निर्णय जाइदै तथा
- ☞ प्रस्तावलमइ आदिवासी जनजाति सम्बन्धी महासन्धि, १९५७ काइ संशोधन जाइत यात्ज्यो अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको रुप लेतो कुराको निर्णय जाइदै,
- ☞ तेन यात हजार नौ सय उनानब्बे सालको जुन महिनाको सत्ताइसौ तारिखको दिन आदिवासी जनजाति सम्बन्धी महासन्धि, १९८९ दाह्यो देहायको महासन्धिकाइ पारित जाडो मना ।

भाग १

सामान्य नीति

धारा १

१. इ महासन्धि देहायका जनजाति तथा जनतालमको हकखा लागू स्याउना,
 - (क) सामाजिक, साँस्कृतिक र आर्थिक अवस्थालमइ अन्तर्राष्ट्रिय समुदायका अरु समूलमल्याम फरक मो, ओ को अवस्था लको

लै परम्परा वा प्रथा वा विशेष कानून वा नियमलमको कारणल्याम पूर्ण वा आंशिक रुपखा नियमित स्याउसा हैसियत स्याओ स्वतन्त्र मुलुकको आदिवासी जनजातिलम ।

(ख) विजय स्याओ वा औपनिवशीकरणका वर्तमान राज्य सीमानाको स्थापना स्याओ बखत गा मुलुक वा ओ मुलुक मो गामा भौगोलिक क्षेत्रखा बसोवास मओ बासिन्दालमको वंश मो कारणइ आदिवासी मानतो र लको कानूनी हैसियत यान्तो गताइतो खेया मा लको केही वा सबै सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक र राजनीतिक संस्थालम कायम गम्सा स्वतन्त्र मुलुकका जनतालम ।

२. आदिवासी जनजातिका रुपखा स्व-पहिचान इ महासन्धिका व्यवस्थालम लागू स्याउतो समूहलमको निर्धारण जाइसाको लागि यात्ज्यो मौलिक मापदण्ड मानना ।
३. इ महासन्धिखा प्रयुक्त जनता शब्दकाइ अन्तराष्ट्रिय कानून अन्तर्गत ओ शब्दइ जनाउन खाइतो अधिकारलमको सम्बन्धखा प्रभाव पारतो खालको व्याख्या जाइसा नाल ।

धारा २

१. सम्वन्धित जनताका सहभागिताखा ओ जनताको अधिकार संरक्षण जाइसा र उमइलमको अखण्डताको सम्मानकाइ प्रत्याभूत जाइसा समन्वित र प्रणालीवद्ध कामको विकास जाइसा जिम्मेवारी सरकारलमको स्याउना ।
२. इताइतो कामखा देहायका उपायलम समेत समावेश स्याउनाइ ।

(क) राष्ट्रिय कानून तथा नियमलमइ मुलुकको जनसंख्याका अन्य सदस्यलमकाइ बयो अधिकार तथा अवसरलमल्याम इ जनताको सदस्यलमइ समान रुपखा फाइदा लेओ सुनिश्चित जाइसा,

(ख) इ जनताको सामाजिक तथा साँस्कृतिक पहिचान, परम्परा तथा प्रथा र संस्थालमप्रतिको सम्मान गम्दै निजलमको सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक अधिकारलमको पूर्ण कार्यान्वयनको प्रवर्द्धन जाड्सा,

(ग) इ जनतालमको आकाँक्षा तथा जीवन पद्धतिकुसि अनुकूल स्याउतो जाड्त् आदिवासी तथा राष्ट्रियसमुदायको अरु सदस्यलमबीच मौजुदा सामाजिक, आर्थिक खाडललम उन्मूलन जाड्सा सम्बन्धित जनताको सदस्यलमकाइ सहयोग जाड्सा ।

धारा ३

१. आदिवासी जनजातिलमइ मानव अधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रताका सबै उपायलम निर्वाध रुपखा वा कुनै भेदभावबिना उपभोग जाड्नानि । इ महासन्धिका व्यवस्थालम इ जनताका गोइचो तथा मोम्चो सदस्यलमको हकहाड बिना भेदभाव लागू स्याउना ।
२. इ महासन्धिखा उल्लिखित अधिकारलम लगायत सम्बन्धित जनताका मानव अधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रतालमको उल्लङ्घन जाड्सा गा खालको मो बल वा शक्ति प्रयोग जाड्सानाल ।

धारा ४

१. सम्बन्धित जनताका सस्थालम, सम्पत्ति, श्रम, संस्कृति र वातावरण तथा व्यक्तिलमको सुरक्षाको लागि उपयुक्ततानुसार विशेष उपायलम पारित जाडना ।
२. इताड्तो विशेष उपायलम सम्बन्धित जनताका स्वतन्त्र रुपखा अभिव्यक्त स्याओ इच्छालम विपरित स्याउसानाल ।
३. इताड्तो विशेष उपायलमइ नागरिकको साधारण अधिकारलमको भेदभावरहित उपभोगहाड गा किसिमइ मा प्रतिकूल प्रभाव पारसा नाल ।

धारा ५

इ महासन्धिका व्यवस्थालम लागू जाइतोहाड,

- (क) इताइतो जनताको सामाजिक, साँस्कृतिक, धार्मिक तथा आध्यात्मिक मूल्य तथा प्रचलनलमकाइ मान्यता बैदै संरक्षण जाइना, र उमइलमइ समूहगत तथा व्यक्तिगत रुपहाड भेलसा परो समस्यालमको प्रकृतिकाइ समुचित ध्यान बइना ।
- (ख) इताइतो जनताको मूल्य, अभ्यास तथा संस्थालमको अखण्डताकाइ सम्मान जाइना ।
- (ग) प्रभावित जनताको सहभागिता र सहयोगखा, ओताइतो जनताइ जीवन तथा कामको नयाँ अवस्थालमको सम्बन्धहाड अनुभव जाडो दुःखलम घटाउसा उदेश्यल स्याओ नीतिहरू ग्रहण जाइना ।

धारा ६

१. इ महासन्धिको अवस्थालम लागू जाइतोहाड सरकारइ देहाय बमोजिम जाइनानि,

- (क) इ जनतालाइ प्रत्यक्ष रुपखा प्रभाव पारसा खाइतो कानूनी वा प्रशासनिक कामलमको सम्बन्धखा विचार जाइतोहाड उपयुक्त कार्यविधिलम र खासजाइत उमइको प्रतिनिधिमूलक संस्थालममार्फत सम्बन्धित जनताकुसि परामर्श जाइसा,
- (ख) उमइलमकुसि सरोकार गम्तो नीति तथा कार्यक्रमलमको लागि जिम्मेवार निर्वाचित संस्था तथा प्रशासनिक र अरु निकायलमहाड निर्णय जाइसा सम्पूर्ण तहलमहाड जनसख्याका अन्य तहलम गा हदसम्म सहभागी स्याओ मना कम्तीहाड सोही हदहाड ओ जनतालम स्वतन्त्र ढंगइ सहभागी स्याउसा खाइतो माध्यम स्थापित जाइसा,

(ग) इ जनताको लको लै संस्था तथा पहललमको पूर्ण विकासका लागि माध्यम खडा जाइसा तथा उपर्युक्त स्याओ अवस्थाखा इ प्रयोजनका लागि आवश्यक स्रोतलम उपलब्ध जाइसा ।

२. इ महासन्धिको कार्यान्वयन जाइतोहाड परामर्श पेतो नियत इ र परिस्थिति अनकुल स्याउतो खालको प्रस्तावित उपायलमको सम्बन्धहाड सहमति वा सम्झौता हासिल जाइसा उद्देश्यइ जाइना ।

धारा ७

१. सम्बन्धित जनतालमकाइ लको जीवन, आस्था, संस्था तथा आध्यात्मिक कल्याण तथा उमइ ओगटो वा अन्य किसिमइ प्रयोग जाडो भूमिखा प्रभाव परतो विकासको प्रक्रियाको लागि लको प्राथमिकता निर्धारण जाइसा तथा सम्भव स्याओसम्म लको आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विकासलाइका नियन्त्रण जाइत्त गम्सा अधिकार स्याउना । आको अतिरिक्त उमइलमकाइ प्रत्यक्ष रुपखा प्रभाव पारसा खाइतो राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय विकासको योजना र कार्यक्रमलमको तर्जुमा, कार्यान्वयन र मुल्याङ्कनखा उमइलम सहभागी स्याउनाइ ।

२. प्रभावित जनताको सहभागिता र सहयोगखा उमइलमको जीवन र कार्यअवस्था तथा स्वास्थ्य र शिक्षाका तहहाड सुधार वान्सा विषय, उमइलम मो क्षेत्रलमको समग्र आर्थिक विकास जाइसा योजनालमहाड प्राथमिकता प्राप्त विषय स्याउना । इताइतो क्षेत्रलमको विकासको लागि तय जाडो विशेष आयोजनालम समेत इताइतो सुधार प्रवर्द्धन जाइतो किसिमइ तय जाइना ।

३. सरकारलमइ उपयुक्त स्याओ अवस्थाखा सम्बन्धित जनताको सहयोगहाड योजनाबद्ध विकासका काम कारवाहीलमल्याम उमइखा परतो सामाजिक, आध्यात्मिक, साँस्कृतिक र वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन जाइसा अध्ययनलम संचालन जाइसा कुरा सुनिश्चित

जाइना । इताइतो अध्ययनको निष्कर्षलमकाइ कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि मुख्य आधारको रूपखा लेना ।

४. सरकारलमइ सम्बन्धित जनतालमको सहयोगखा, उमइ मो भू-क्षेत्रलमको वातावरण संरक्षण र बचावट जाइसा उपायलम अपनाउनानि ।

धारा ८

१. सम्बन्धित जनतालमको हकहाड राष्ट्रिय कानून र नियमलम लागू जाइतोहाड उमइको परम्परा वा परम्परागत कानूनलमकाइ समुचित ध्यान बइना ।
२. राष्ट्रिय कानून प्रणाली तथा अन्तराष्ट्रिय रूपहाड मान्यता प्राप्त मानवअधिकारल्याम परिभाषित स्याओ मौलिक अधिकारबुसि काइमालो अवस्थाखा इ जनतालमकाइ लका परम्परा तथा संस्थालम कायम गम्सा अधिकार स्याउना । इ सिद्धान्त लागू जाइतोहाड उत्पन्न स्याउसाखायो विवाद समाधान जाइसा आवश्यक स्याओ अवस्थाखा, कार्यविधिलम स्थापित जाइना ।
३. इ धाराका प्रकरण १ र २ कार्यान्वयन स्याओ कारणइ इ जनताको सदस्यलमकाइ सम्पूर्ण नागरिकलमकाइ बयो अधिकारलमको प्रयोग जाइसा तथा ओउअनुरूपको कर्तव्यलम पालना जाइसाल्याम रोकल ।

धारा ९

१. राष्ट्रिय कानून प्रणाली तथा अन्तराष्ट्रिय रूपखा मान्यताप्राप्त मानवअधिकारकुसि अनुकूल स्याओ हदसम्म सम्बन्धित जनतालमल्याम लको सदस्यलमइ जाडो गल्लिकाइ मिलाउसा सम्बन्धहाड परम्परागत रूपखा अभ्यास स्याउदै वाडो विधिलमको सम्मान जाइना ।
२. दण्ड सजायका व्यवस्था सम्बन्धी इ जनताका परम्परालमकाइ ओताडतो मुद्दालम कन्तो अधिकारी तथा अदालतलमइ ध्यान बैनानि ।

धारा १०

१. इ जनताका सदस्यलमलाड्का सामान्य कानूनइ व्यवस्था जाडो दण्ड सजाय लागू जाड्तोहाड उमइलमको आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विशिष्टतालमकाइ ध्यान बैना ।
२. कारागारखा बन्द जाड्सा बाहेकका दण्ड सजायका विधिलमकाइ प्राथमिकता बैना ।

धारा ११

कानूनइ सबै नागरिकलमको हकहाड लागू स्याउतो जाडित तोको अवस्थाखा बाहेक, पारिश्रमिक भुक्तानी बैति वा बैमात सम्बन्धित जनताका सदस्यलमल्याम अनिवार्य रुपहाड अरु किसिमइ वैयक्तिक सेवा लेओ कार्यकाइ कानूनद्वारा निषेधित र दण्डनीय मानना ।

धारा १२

सम्बन्धित जनताको अधिकारलमको दुरुपयोग स्याओ विरुद्धखा इताडतो अधिकारलमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि उमइलमइ व्यक्तिगत रुपहाड वा लको प्रतिनिधिमूलक निकायलममार्फत कानूनी कारवाही चलाउन खाइतोजाडित उको अधिकार सुरक्षित स्याउना । इ जनताका सदस्यलमइ आवश्यक स्याओ अवस्थाखा अनुवादको माध्यमल्याम वा अरु प्रभावकारी माध्यमल्याम उमइलमइ कानूनी कारवाही बुभसा खायो र उमइकाइ बुभसा खायो कुरा सुनिश्चित गर्ने उपायलम अपनाउना ।

भाग २

भूमि

धारा १३

१. महासन्धिको इ भागको व्यवस्थालम लागू जाड्तोहाड सरकारइ सम्बन्धित जनताको संस्कृति र आध्यात्मिक मूल्यलमको लागि अवस्थानुसार उमइलमइ ओगतो वा अरु गा किसिमइ प्रयोग जाडो भूमि वा भू-

क्षेत्र वा निजेकुसि उमइलमको सम्बन्धको र खासजाडित इ सम्बन्धको सामूहिक पक्षको विशेष महत्वकाइ सम्मान जाड्ना ।

२. धारा १५ र १६ मा प्रयुक्त भूमि दाह्यो शब्दइ सम्बन्धित जनताइ ओगतो वा अन्य किसिमइ प्रयोग जाडो क्षेत्रलमको समग्र पर्यावरणकाइ समटओ भू-क्षेत्रको अवधारणा समेतकाइ जनाउनाउ ।

धारा १४

१. सम्बन्धित जनताइ परम्परागत रुपखा ओगटदै वाडो भूमिखा मो उमइलमको स्वामित्व र भोगाधिकारकाइ मान्यता बड्ना । इको अतिरिक्त सम्बन्धित जनतालमइ एकलौटी रुपखा नओगटेका तर जीविकोपार्जन र परम्परागत गतिविधिको लागि परम्परागत रुपखा पहुँच प्राप्त जाडो भूमि प्रयोग जाड्सा उमइलमको अधिकारको रक्षा जाड्साको लागि उपयुक्त अवस्थालमहाड उपायलम अपनाउना । इ सम्बन्धहाड फिरन्ते जनता र घुमन्ते किसानलमको अवस्थात्याव विशेष ध्यान बड्ना ।
२. सरकारलमइ सम्बन्धित जनतालमइ परम्परागत रुपखा ओगटो भूमि पहिचान जाड्सा तथा उमइलमको स्वामित्व र भोगाधिकारको प्रभावकारी संरक्षणको प्रत्याभूति बैसा आवश्यक कदमलम चालना ।
३. सम्बन्धित जनतालमइ जाडो भूमिसम्बन्धी दावीलम समाधान जाड्सा राष्ट्रिय कानून प्रणालीखा प्रयाप्त कार्यविधिलमको व्यवस्था जाड्ना ।

धारा १५

१. सम्बन्धित जनताको भूमिसम्बन्धी प्राकृतिक स्रोतलमको अधिकारकाइ विशेष रुपखा सुरक्षित जाड्ना । इताड्तो अधिकारलमहाड इताड्तो स्रोतलमको उपयोग, व्यवस्थापन र संरक्षणहाड सहभागी स्याउसा इ जनताको अधिकारसमेत समावेश मना ।

२. खनिज पर्दाथ वा अन्य भूमिगत स्रोतलमको स्वामित्व वा भूमिसम्बन्धी अन्य स्रोतलमको अधिकार राज्यखा मो अवस्थाखा राज्यइ इताडतो जनताको भूमिसम्बन्धी इताडतो स्रोतलमको अन्वेषण वा उपयोगका लागि गताडतो कार्यक्रम संचालन जाडतोहाड वा संचालन जाडसा अनुमति बैसा पहिला उमइको हितहाड प्रतिकूल प्रभाव पारतो वा पारमातो वा परोखेयामा गा हदसम्म प्रतिकूल प्रभाव पारसा खाइनाउ ओ कुराको निर्धारण जाडसा उद्देश्यइ इ जनतालमकुसि परामर्श जाडसा कार्यविधिलम स्थापित जाडसा वा कायम जाडनाउ । सम्बन्धि तजनतालम सम्भव स्याओसम्म इताडतो काम कारवाहील्याम स्याओ फाइदाखा सहभागी स्याउनाइ र इताडतो काम कारवाहीका कारणल्याम लकाइ कूनै नोक्सानी स्याओ खेयाकाइ मा उमइ ओ वाप मिलतो खालको क्षतिपूर्ति चेउनानि ।

धारा १६

१. इ धाराको देहायको प्रकरणको अधीनखा मति, सम्बन्धित जनतालमइ ओगटो भूमिल्याम उमइलमकाइ हटाउल ।
२. अपवादजनक उपायका रुपखा इताडतो जनतालमको ठाउँसारी आवश्यक चेओ अवस्थाखा उमइलमको स्वतन्त्र र जानकारी सहितको सहमति लेति मात्र ओताडतो ठाउँसारी जाडना । उमइलमको सहमति प्राप्त जाडसा लै खाइमालो खेयाकाइ सम्बन्धित जनताको प्रभावकारी प्रतिनिधित्वको लागि मौका बैसापरतो व्यवस्था तथा उपयुक्त स्याओखेया सार्वजनिक जाँचबुझ जाडसा समेत व्यवस्था जाडसा राष्ट्रिय कानून र नियमलमल्याम स्थापित उपयुक्त कार्यविधिलम अवलम्बन जाडित मात्रै ओताडतो ठाउँसारी जाडना ।
३. गाहाड गल सम्भव स्याउना, इ जनतालमकाइ ठाउँसारी जाडसापरतो कारणलम द्योक्चिच्युकि उमइलमको परम्परागत भूमिहाड द्यान्सा चेउतो अधिकार स्याउना ।

४. ओत द्यान्सा सम्भव नामालो अवस्थाखा सम्भ्रौताखा निर्धारण स्याओबमोजिम वा ओताड्तो सम्भ्रौता स्याउमालो अवस्थाखा उपयुक्त कार्यविधि अनुसार, इ जनतालमकाइ सम्पूर्ण सम्भावित अवस्थालमहाड उमइको वर्तमान आवश्यकता र भावी विकासकालागि व्यवस्था जाड्सा उपयुक्त र कम्तीहाड उमइलमइ पहिला ओगटो भूमिको गुणस्तर र कानूनी हैसियत सरहको भूमि बैना । सम्बन्धित जनतालमइ मौद्रिक वा जिन्सी क्षतिपूर्तिकाइ प्राथमिकता बयोखेयाकाइ उमइकाइ उपयुक्त जमानतमा ओताड्तो क्षतिपूर्ति बैना ।
५. इत ठाउँसारी स्याओ जनतालमकाइ ओल्याम स्याउलाड आलो गताड्तो खालको हानी वा नाक्सानी वापत पूर्ण रुपखा क्षतिपूर्ति बैना ।

धारा १७

१. सम्बन्धित जनतालमइ उमइलमको सदस्यलमकाइ भूमिसम्बन्धी अधिकार बैसा,स्थापित जाडो कार्यविधिलमकाइ सम्मान जाड्ना ।
२. लको समुदाय बाहिर उमइलमको भूमि युन्सा वा अरु तरिकाइ हकहस्तान्तरण जाड्सा उमइलमको सक्षमताको सम्बन्धहाड विचार जाड्तोहाड सम्बन्धित जनतालमकुसि परामर्श जाड्ना ।
३. इ जनतालमको भूमिको स्वामित्व, भोगचलन वा उपयोग प्राप्त जाड्सा उमइलमकुसि असम्बन्धित व्यक्तिकाइ इ जनतालमको परम्परा वा उमइलमको सदस्यइ कानून बुभमालो कारणल्याम चेउतो फाइदा लेसाल्याम रोक लगाउना ।

धारा १८

सम्बन्धित जनतालमको भूमिको अनधिकृत अतिक्रमण वा भोग जाडोवापत कानूनइ प्रयाप्त दण्ड सजायको व्यवस्था जाड्ना र ओताड्तो कसूरलम रोकसा सरकारलमइ उपायलम अपनाउना ।

धारा १९

राष्ट्रिय कृषि कार्यक्रमलमइ देहायका विषयलमको सम्बन्धखा जनसंख्याको अन्य क्षेत्रलमकाइ बयो व्यवहार सरहको समान व्यवहार सम्बन्धित जनतालमकाइ बयो कुरा सुनिश्चित जाड्ना ।

- (क) लको सामान्य जीवनयापनको लागि अत्यावश्यक कुरालमको वा उमइलमको संख्याखा स्आयो सम्भाव्य वृद्धिको व्यवस्थापन जाड्सा आवश्यक क्षेत्र नामालो अवस्थाखा इ जनतालमकाइ अधिकतम भूमि स्याउतो व्यवस्था,
- (ख) इ जनतालमको भोगचलनखा मो भूमिको विकास प्रवर्द्धन जाड्सा आवश्यक साधनलमको व्यवस्था ।

भाग ३

भर्ना तथा रोजगारीका अवस्थालम

धारा २०

१. राष्ट्रिय कानून र नियमलमको संरचनाभिन्न मति तथा सम्बन्धित जनतालमको सहयोगहाड, सरकारलमइ सामान्य रुपखा कामदारलमको हकहाड लागू स्याउतो कानूनलमल्याम उमइलमको संरक्षण प्रभावकारी रुपइ स्याउमालो हदसम्म इताड्तो जनतालमकुसि सम्बन्धित कामदारलमको भर्ना र रोजगारीका अवस्थालमकुसि सम्बन्धित प्रभावकारी संरक्षण सुनिश्चित जाड्सा विशेष उपायलम अवलम्बन जाड्ना ।
२. सरकारलमइ सम्बन्धित जनतालमकुसि सम्बन्धित कामदारलम र अन्य कामदारलमबीच गताड्तो खालको भेदभाव रोकसाको लागि र खासजाडित इ कुरालमको सम्बन्धखा सम्भव हरेक कामलम जाडनाउ ।
- (क) दक्ष रोजगारीलगायत रोजगारखा प्रवेश र बढुवा तथा पदोन्नतिका उपायलम,

- (ख) समान मूल्यका कामको लागि समान पारिश्रमिक,
- (ग) औषधोपचार र सामाजिक सहायता, पेशागत सुरक्षा र स्वास्थ्य, सम्पूर्ण सामाजिक सुरक्षाका लाभलम तथा पेशागत रुपखा सम्बन्धित अन्य गा मा लाभ तथा आवास,
- (घ) संघ, संस्थाको अधिकार तथा कानूनी ट्रेड युनियन गतिविधिलम जाड्सा सम्पूर्ण स्वतन्त्रता तथा रोजगारदातालम वा रोजगारदाता संस्थालमकुसि सामुहिक सम्भौतालम जाड्सा अधिकार ।

३. अवलम्बन गरिएका उपायलमखा इ कुरालम सुनिश्चित जाड्सा उपायलम समेत समावेश स्याउना ।

- (क) सम्बन्धित जनतालमकुसि सम्बन्धित कामदारलम, कृषिजन्य तथा अन्य रोजगारीमा संलग्न मौसमी, आकस्मिक र आप्रवासी कामदारलम लगायत श्रम ठेकेदारलमइ रोजगारीहाड लगाओ कामदारलमसमेतइ राष्ट्रिय कानून तथा अभ्यासत्याम सोही क्षेत्रखा संलग्न अन्य ओताड्तो कामदारलमकाइ बयो संरक्षण उपभोग जाड्सा र उमइलमकाइ श्रम कानून अन्तर्गतका उमइलमको अधिकार तथा उमइलमकाइ बयो उपचारको उपायलमको बारेखा पुरा चिताक्सा,
- (ख) इ जनतालमकुसि सम्बन्धित कामदारलमकाइ र खासगरी किटनाशक वा अन्य विषालु पदार्थलमको संसर्ग स्याओ अवस्थाखा उमइलमको स्वास्थ्यको लागि जाखिमपूर्ण स्याउतो काम वातावरणखा काम जाड्सा लगाउमातो कुरा,
- (ग) इ जनतालमकुसि सम्बन्धित कामदारलमकाइ बधुवा श्रम वा ऋण तिसा खाइमालो कारणइ दास स्याउसापरतो अरुकिसिमको

कामलगायत बलकुसि भर्ना प्रणालीलम अन्तर्गत भर्ना जाडमातो कुरा,

(घ) इ जनतालमकुसि सम्बन्धित कामदारलमइ मोम्चो र गोइतचोका लागि रोजगारीहाड समान अवसर र समान व्यवहार उपयोग जाड्सा र यौनजन्यदुर्व्यवहार विरुद्ध संरक्षण चेउतो कुरा ।

४. प्रस्तुत महासन्धिका इ भागको व्यवस्थालमको पालना स्याओ कुरा सुनिश्चित जाड्सा उद्देश्यइ सम्बन्धित जनतालमकुसि सम्बन्धित कामदारलमइ ज्यालादारी रोजगारी जाडो क्षेत्रलमखा प्रर्याप्त श्रम निरीक्षण सेवालम स्थापित जाड्सातर्फ विशेष ध्यान बइना ।

भाग ४

व्यावसायिक तालीम, हस्तकला र गामीण उद्योगलम

धारा २१

सम्बन्धित जनताको सदस्यलमइ व्यावसायिक तालीमको उपायलमको सम्बन्धखा कम्तीहाड अन्य नागरिकलमइ चेउतो सरह समान अवसरलम उपभोग जाड्नानि ।

धारा २२

१. सामान्य प्रयोगका ब्यवसायिक तालीम कार्यक्रमलमखा सम्बन्धित जनताका सदस्यलमको स्वेच्छिक सहभागिता प्रवर्द्धन गर्ने उपायलम अपनाउना ।

२. सामान्य प्रयोगका ब्यवसायिक तालीम कार्यक्रमलमइ सम्बन्धित जनतालमको विशेष आवश्यकतालमकाइ पूरा जाड्मालो अवस्थाखा सरकारलमइ इ जनतालमको सहभागिताहाड विशेष तालीम कार्यक्रम र सुविधालमको व्यवस्था मिलाउना ।

३. गा मा विशेष तालीम कार्यक्रम सम्बन्धित जनतालमको आर्थिक वातावरण, सामाजिक र साँस्कृतिक अवस्था तथा व्यवहारिक आवश्यकताखा आधारित स्याउना । इ सम्बन्धखा जाडो गा मा अध्ययन इ जनतालमकुसिको सहयोगखा जाड्ना र इताड्तो कार्यक्रमको संगठन र संचालनको सम्बन्धहाड इ जनतालमकुसि परामर्श जाड्ना । सम्भव स्याओ अवस्थाखा इ जनतालमइ ओताड्तो निर्णय जाडोखेया इताड्तो विशेष तालीम कायक्रमको संगठन र संचालनको लागि प्रगतिशील रुपहाड जिम्मेवारी बहन जाड्नानि ।

धारा २३

१. हस्तकला, गामीण र समुदायमा आधारित उद्योगलम तथा सम्बन्धित जनतालमको निर्वाहमुखी अर्थतन्त्र र शिकार खेलसा, डा सात्सा, पासो याउसा र जम्मा जाड्सा यान्तो परम्परागत क्रियाकलापलमकाइ उमइलमको साँस्कृतिको सम्बर्द्धन तथा आर्थिक आत्मनिर्भरता विकासखा महत्वपूर्ण तत्वलमको रुपखा मान्यता बैना । सरकारलमइ उपयुक्त स्याओ अवस्थाखा इताड्तो जनतालमको सहभागिताखा ओताड्तो कृयाकलापलम सुदृढ जाडो र प्रवर्द्धन जाडो कुरा सुनिश्चित जाड्ना ।
२. सम्बन्धित जनताको अनुरोधखा, संभव स्याओ अवस्थाखा ओताड्तो जनताको परम्परागत प्रविधि र साँस्कृतिक विशेषतालम तथा दिगो र समन्यायिक विकासकाइ दृष्टिगत जाडित उपयुक्त प्राविधिक र वित्तीय सहायता बइना ।

भाग ५

सामाजिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्य

धारा २४

सम्बन्धित जनताको रक्षावरण स्याउतोजाडित सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी योजनालमको विकास प्रगतिशील रुपखा जाड्ना र उमइलम विरुद्ध गताड्तो खालको मा भेदभाव जाडमात इताड्तो योजनालमको कार्यान्वयन जाड्ना ।

धारा २५

१. सरकारलमइ सम्बन्धित जनतालमकाइ प्रयाप्त स्वास्थ्य सेवालम उपलब्ध स्याओ सुनिश्चित जाइसा वा उमइलमको शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्यको उच्चतम उपलब्ध स्तर उपभोग जाइसा खाइतो जाइत उमइलमको लको जिम्मेवारी र नियन्त्रण अन्तर्गत इताइतो सेवालम तय जाइत उपलब्ध जाइसा उमइलमकाइ स्रोतलम उपलब्ध जाइनानि ।
२. स्वास्थ्य सेवालम सम्भव स्याओसम्म समुदायखा आधारित स्याउना । सम्बन्धित जनताका सहयोगखा इताइतो सेवालमको तर्जुमा जाइत संचालन जाइना र इताइतो सेवालमइ उमइलमको आर्थिक भौगोलिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अवस्था तथा उमइलमको निरोधात्मक हेरचाह, उपचारात्मक अभ्यास र आषधिकाइ ध्यान बैन ।
३. स्वास्थ्य उपचार प्रणालीइ स्थानीय समुदायको स्वास्थ्यकर्मीलमको तालीम र रोजगारीकाइ प्राथमिकता बैसा र स्वास्थ्य उपचार सेवाका अन्य तहलमकुसि पेतो सम्बन्ध गम्दै प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाखा जोड बैनानि ।
४. इताइतो स्वास्थ्य सेवालमको व्यवस्था जाइतोहाड मुलुकहाड अपनाओ अरु सामाजिक, आर्थिक र साँस्कृतिक उपायलमकुसि समन्वय जाइनानि ।

भाग ६

शिक्षा तथा सचार माध्यम

धारा २६

सम्बन्धित जनताका सदस्यलमकाइ कम्तीहाड राष्ट्रिय समुदायको अरु जनताकुसि समान आधारखा सबैतहहाड शिक्षा लेसा चेउतो अवसर उपलब्ध स्याओ कुरा सुनिश्चित जाइसा उपायलम अपनाउना ।

धारा २७

१. सम्बन्धित जनताका लागि शैक्षिक कार्यक्रम र सेवालम ओताड्तो जनताको विशेष आवश्यकतालमकाइ सम्बोधन जाड्सा उमइलमकुसिको सहयोगखा विकास र कार्यान्वयन जाड्ना र ओताड्तो कार्यक्रम र सेवालमइ उमइलमको इतिहास, ज्ञान र प्रविधि, मुल्य प्रणाली (भ्यालु सिष्टम्स) र उत्तरोत्तर सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक आकाँक्षालमकाइ समेट्नाउ ।
२. खायो अधिकारीइ उपयुक्तता अनुसार इताड्तो जनताको लागि इताड्तो कार्यक्रमलमको संचालनको लागि प्रगतिशील रुपखा जिम्मेवारी हस्तान्तरण जाड्सा उद्देश्यइ शैक्षिक कार्यक्रमलमको तर्जुमा र कार्यान्वयनका सम्बन्धखा सम्बन्धित जनताका सदस्यलमकाइ तालीम बयो र ओहाड उमइलमको सलग्नता मो सुनिश्चित जाड्नाउ ।
३. इको अतिरिक्त सरकारलमइ लको शैक्षिक संस्था तथा सुविधालम स्थापित जाड्सा इ जनताको अधिकारकाइ मान्यता कइनाउ । तर इताड्तो संस्थालमइ इ जनतालमकुसि परामर्श जाड्ति सक्षम अधिकारील्याम स्थापित न्युनतम मापदण्डलम पूरा जाडो स्याउसा परना । इ प्रायोजनका लागि उपर्युक्त स्रोतलम उपलब्ध स्याउना ।

धारा २८

१. सम्बन्धित जनताका चोद्याडकाइ व्यवहारिक स्याओसम्म उमइलमको लको लै मातृ भाषा वा उमइलमको समूहल्याम सबभन्दा बढी नोतो भाषाखा पढ्सा र लेखसा सिकाउना । इ व्यवहारिक स्याउमाया, चिओ अधिकारीलमि इ उद्देश्य हासिल जाड्सा उपायलम अपनाउसा अभिप्रायइ इ जनताकुसि परामर्श जाड्नानि ।
२. इ जनताकाइ मुलुकको राष्ट्रिय भाषा वा मुलुकको कुनै यात्ज्यो औपचारिक भाषाहाड सजिलो ढंगइ नोसा अवसर चेओ कुरा सुनिश्चित जाड्सा प्रर्याप्त उपायलम अपनाउना ।

३. सम्बन्धित जनताका मातृभाषाको संरक्षण, विकास र अभ्यास तथा प्रवर्द्धन गर्ने उपायलम अपनाउना ।

धारा २९

उमइ लको लै समुदायखा र राष्ट्रिय समुदायखा पूर्ण रुपइ तथा समान आधारखा सहभागी स्याउसा सम्बन्धित जनताको चोदयाडकाइ सहयोग जाड्सा सामान्य ज्ञान र शीप बैसा इ जनताको लागि शिक्षाको लक्ष्य स्याउना ।

धारा ३०

१. सरकारलमइ सम्बन्धित जनताको परम्परा र संस्कृति अनुरुपको उपायलमइ तथा खासजाडित श्रम, आर्थिक अवसर, शिक्षा र स्वास्थ्यसम्बन्धी कुरालम, सामाजिक कल्याणसम्बन्धी उमइलमको अधिकार तथा कर्तव्यलम र यस महासन्धिल्याम निःसृत उमइलमको अधिकारलमको सम्बन्धखा उमइलमकाइ चिताक्सा उपायलम अपनाउनानि ।
२. आवश्यक स्याओ खेया लिखित अनुवादको माध्यमल्याम तथा इताड्तो जनताका भाषालमखा आम संचारको प्रयोगमार्फत इ काम जाड्ना ।

धारा ३१

राष्ट्रिय समुदायको सबै समूहलम र खासजाडित सम्बन्धित जनताकुसि सबैभन्दा दयाडको प्रत्यक्ष सम्पर्क स्याओ समूहलमबीच इताड्तो समूहलमइ इ जनताको सम्बन्धखा गम्साखाइतो पूर्वाग्रहलम उन्मूलन जाड्सा उद्देश्यइ शैक्षिक उपायलम अपनाउना । इतिहासका पाठ्यपुस्तक र शैक्षिक सामग्रीलमइ इताड्तो जनताको समाज तथा संस्कृतिलमको स्वच्छ, यथार्थपरक र जानकारी मूलक तस्वीर उपलब्ध जाडो सुनिश्चित जाड्सा प्रयत्न जाड्ना ।

भाग ७

सीमा वारपारका सर्म्पर्क र सहयोग

धारा ३२

आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, आध्यात्मिक र वातावरणीय क्षेत्रलमहाड जाड्तो क्रियाकलापलम लगायतको क्षेत्रखा सीमा वरिपरिका आदिवासी

तथा जनजातिलमबीचको सम्पर्क र सहयोग सहज बनाउसा सरकारलमइ अन्तराष्ट्रिय सम्भौतालम समेतको उपयुक्त उपायलम अपनाउना ।

भाग ८
प्रशासन
धारा ३३

१. यस महासन्धिखा समेटिएको कुरालमको लागि जिम्मेवार सरकारी अधिकारीइ सम्बन्धित जनताकाइ प्रभाव पारतो कार्यक्रमलम संचालन जाइतो दिगिको निकायलम वा अन्य उपयुक्त संयन्त्रलमइ ओताइतो निकाय र संयन्त्रकाइ बयो कामलम उपयुक्त किसिमइ सम्पन्न जाइसा आवश्यक साधन ओताइतो निकाय र संयन्त्रखा मो कुरा सुनिश्चित जाइनाउ ।
२. इताइतो कार्यक्रमलमहाइ इ इ कुरालम समावेश स्याउनाइ ।
 - (क) सम्बन्धित जनताको सहयोगखा इ महासन्धिहाइ व्यवस्था स्याओ उपायलमको लागि योजना तर्जुमा, समन्वय, कार्यान्वयन र मुल्याङ्कन जाइसा,
 - (ख) सम्बन्धित जनताको सहयोगहाइ सक्षम निकायलम समक्ष कानूनी तथा अन्य उपायलम प्रस्ताव जाइसा र अपनाओ उपायलमको प्रयोगको सुपरीवेक्षण जाइसा ।

भाग ९
सामान्य प्रावधानलम
धारा ३४

प्रत्येक मुलुकको विशिष्ट अवस्थालमकाइ कन्दै इ महासन्धिकाइ कार्यान्वयन जाइदै उपायलमको प्रकृति र क्षेत्र लचिलो किसिमइ निर्धारण जाइना ।

धारा ३५

इ महासन्धिको व्यवस्थालमको प्रयोगइ अरु महासन्धि तथा सिफारिश अन्तराष्ट्रिय लिखत, सन्धि वा राष्ट्रिय कानून, निर्णय, परम्परा वा सम्झौतालम बमोजिम जनताको अधिकार तथा फाइदालमत्याव पेमातो प्रभाप पारुलु ।

भाग १०

अन्तिम प्रावधानलम

धारा ३६

इ महासन्धिइ आदिवासी तथा जनजातिसम्बन्धी महासन्धि, १९५७ काइ संशोधन जाडो मना ।

धारा ३७

इ महासन्धिको अनुमोदन जाडो औपचारिक लिखत दर्ता जाडूसको लागि अन्तराष्ट्रिय श्रम कार्यालयको महानिर्देशककाइ ह्लोक्ना ।

धारा ३८

१. महानिर्देशक समक्ष अनुमोदनको लिखत दर्ता जाडो अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनको सदस्यलमको हकहाड मात्र इ महासन्धि बन्धनकारी स्याउना ।
२. महानिर्देशक समक्ष दुई सदस्यलमको अनुमोदनको लिखत दर्ता स्याओ मितिइ बाह्र महिनासइ इ महासन्धि प्रारम्भ स्याउना ।
३. ओपछि इ महासन्धिको अनुमोदनको लिखत दर्ता जाडूसा सदस्यको हकहाड होत जाडूत दर्ता जाडो मितिइ बाह्र महिनापछि प्रारम्भ स्याउना ।

धारा ३९

१. इ महासन्धिका अनुमोदन जाडो सदस्यइ इ महासन्धि प्रारम्भ भएको मितिइ शुरुको दश वर्ष द्योक्यापछि अन्तराष्ट्रिय श्रम कार्यालयको

महानिर्देशक समक्ष दर्ताको लागि सूचना बैति इ महासन्धि फेसा चेउनाउ । ओत हाइति जाडो फेओ सूचना दर्ता स्याओ मितिइ यात वर्षसम्म लागू स्याउसा नाल ।

- इ महासन्धि अनुमोदन जाडूसा र इ धाराखा व्यवस्था स्याओ बमोजिमको फेसको अधिकार अधिल्लो प्रकरणमा उल्लिखित दश वर्षको अवधि द्योक्यापछिको वर्षभित्र प्रयोग जाडूमात प्रत्येक सदस्यको हकहाड इ महासन्धि दश वर्षको अर्को अवधिसम्म बन्धनकारी स्याउना र आउपछि ओताडूतो सदस्यइ इ धाराखा उल्लिखित शर्तलम अर्न्तगत दश वर्षको प्रत्येक अवधि द्योक्यापछि इ महासन्धि फेसा चेउनानि ।

धारा ४०

- अन्तर्राष्ट्रिय श्रम कार्यालयको महानिर्देशकइ संगठनका सदस्यलमइ बुझाओ सबै अनुमोदन र फेओलमको दर्ताको सूचना अन्तर्राष्ट्रियश्रम संगठनका सबै सदस्यलमकाइ बनाउ ।
- महानिर्देशकइ संगठनका सदस्यलमकाइ उसमक्ष हलोको दोस्रो अनुमोदनको दर्ताको जानकारी बैतोहाड ओ मितिसम्म इ महासन्धि लागू स्याउसा कुराहाड संगठनको सदस्यलमको ध्यानाकर्षण जाडूनाउ ।

धारा ४१

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम कार्यालयका महानिर्देशकइ इ अधिको धारालमको व्यवस्था बमोजिम लसमक्ष दर्ता स्याओ अनुमोदनलम र परित्यागका सबै कामलमको सम्पूर्ण विवरण दर्ताको लागि संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्रको धारा १०२ अनुसार संयुक्त राष्ट्र संघको महासचिवकाइ बैनाउ ।

धारा ४२

लइ आवश्यक लागो बखत अन्तर्राष्ट्रिय श्रम कार्यालयको संचालक निकायइ इ महासन्धिको कार्यान्वयनसम्बन्धी प्रतिवेदन महासम्मेलनखा प्रस्तुत जाडूसा

र इ महासन्धिका आंशिक वा पूर्ण संशोधनको प्रश्न सम्मेलनको कार्यसूचीखा गम्सा पेतो स्याओ वा स्याउमालो एकिन जाङ्नाउ ।

धारा ४३

१. सम्मेलनइ इ महासन्धिकाइ पूर्ण वा आंशिक रुपखा संशोधन जाङ्गित नयाँ महासन्धि स्वीकार जाडया नयाँ महासन्धिइ अन्यथा व्यवस्था जाडो बाहेक,

(क) कुनै सदस्यल्याम संशोधन जाङ्सा नयाँ महासन्धि अनुमोदन स्याउया संशोधन जाङ्सा नयाँ महासन्धि शुरु स्याओ बखत उपयुक्त धारा ३९ हाड गा कुरा लेखो खेया मा इ महासन्धि तुरुन्त विधिवत फेओ मानना ।

(ख) संशोधन जाडो नयाँ महासन्धि प्रारम्भ स्याओ मितिसइ इ महासन्धि सदस्यलमल्याम अनुमोदन स्याउसाको लागि खुला स्याउल ।

२. इ महासन्धि अनुमोदन जाडो, तर संशोधन जाङ्सा महासन्धि अनुमोदन जाडमालो सदस्यलमको हकहाड गा अवस्थाहा मा इ महासन्धि वर्तमान स्वरुप र अन्तरवस्तुहाड नै लागू रहना ।

धारा ४४

प्रस्तुत महासन्धिका अंग्रेजी र फ्रान्सेली भाषाको प्रतिलम समान रुपखा आधिकारिक मो मना ।

समाप्त

Indigenous Media Foundation

Anamnagar, Kathmandu, Nepal

Tel.: 977 1 4102757, 4102689

Email : indigenoustelevision@gmail.com

Website : www.indigenousmediafoundation.org

Publisher

CHEPANG Indigenous Language, Nepal

Translation By:

Nepoliyen Chepang